

УДК 371.1+371.125.009.11

ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН МІЖ КЕРІВНИКАМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ПСИХОЛОГАМИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Теглівець Л.В.

Інститут психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України

У статті висвітлюється проблематика професійних відносин між керівниками та практичними психологами закладів освіти. Наведено систему принципів цих відносин, які будуються з метою розвитку навчального закладу. Розкрито основні принципи взаємодії керівників та практичних психологів у закладах освіти. Викладено вимоги до реалізації цих принципів. Означені принципи можуть слугувати підґрунтям побудови моделі професійних відносин між керівниками та практичними психологами закладів освіти.

Ключові слова: принцип, співробітництво, мотивування, консенсус, колегіальність, цільова гармонізація, автономізація.

Постановка проблеми. Проблематика професійних відносин між керівниками та практичними психологами закладів освіти набуває своєї значущості, оскільки сьогодні практично у кожному закладі освіти працює практичний психолог. Психологічна служба системи освіти порівняно молода, проте кожний керівник закладу освіти розуміє її необхідність у сучасному мінливому світі, кризовому суспільстві, де наявні травмуючі події і ситуації, а психологічні знання та психологічна компетентність стають основою формування і професійних і міжособистісних відносин, у тому числі у закладах освіти. У зв'язку з цим актуалізується розгляд принципів професійних відносин між керівниками та практичними психологами закладів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засадничі принципи професійних відносин у закладах освіти визначено Н.П. Волковою; принципи шкільного менеджменту розкрито у навчальному посібнику «Освітній менеджмент» (за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки); основні принципи керування людьми визначені В.В. Крижко та Є.М. Павлютенковим; принципи менеджменту в установах освіти розкрито у підручнику «Менеджмент» (за заг. ред. М.П. Переверзева; систематизовано принципи у теорії управління А. Конаржевським; принцип гуманізації управління освітніми організаціями запропоновано Л.М. Карамушкою. Проте відсутні публікації, котрі б розкривали принципи професійних відносин між керівниками та практичними психологами закладів освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Виходячи з означеної загальної проблематики, наголосимо, що відсутні публікації, котрі б розкривали психологічні особливості професійної взаємодії керівників та практичних психологів закладів освіти, побудованої на засадничих принципах «високої» освіти.

Саме тому **метою** нашої статті є розкриття базових принципів професійних відносин між керівниками та практичними психологами закладів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Принцип (від лат. principium – основа, начало) означає вихідне положення, провідну ідею, правило, покладене в основу людської діяльності, припис щодо порядку і способу її здійснення [4, с. 142].

Принципи професійних відносин між керівниками та практичними психологами закладів

освіти – базові ідеї, правила, покладені в основу цих відносин. За нашим уявленням, цілісна система принципів професійних відносин між керівниками та практичними психологами закладів освіти є системною організацією, побудованою нами на підставі рефлексивно-методологічного аналізу наукових підходів щодо освіти, і полягає в інтеграції базових та доповнюючих їх принципів, що реалізуються комплексно і забезпечують функціонування всієї системи професійних відносин у закладах освіти.

Представлена системна організація знаходить своє обґрунтування у подальшому розгортанні рефлексивно-методологічного аналізу наукових підходів.

Л. М. Карамушка як засадничий принцип професійних відносин між керівником та практичним психологом закладу освіти визначає *принцип гуманізації* [2], який ми також вважаємо базовим. Цей принцип конкретизується у таких положеннях:

- побудова стосунків між керівником і практичним психологом на основі партнерства;
- тісна співпраця керівника і практичного психолога;
- розуміння та врахування індивідуально-психологічних особливостей один одного;
- створення умов для реалізації творчого потенціалу усіх учасників професійної взаємодії;
- особистісний та професійний розвиток і керівника і психолога;
- конструктивна взаємодія керівника та практичного психолога закладу освіти;
- рівність у спілкуванні, емоційна відкритість та довіра один до одного, прийняття один одного у свій внутрішній світ;
- реалізація керівником та практичним психологом закладу освіти себе як творчої індивідуальності;
- створення умов для виявлення і реалізації неповторної індивідуальності кожного, їх творчих потенцій, вільного розвитку;
- створення умов для розвитку здатності до самоуправління та самоорганізації;
- гуманістичні ідеали і норми як особистісний смисл життєдіяльності (у розумінні О.М. Леонтьєва);
- формування новаторських ідей, інноваційних підходів та шляхів їх реалізації.

Н.П. Волкова засадничим принципом професійних відносин між керівниками та практичними

психологами закладів освіти визначає принцип співробітництва, під яким дослідниця розуміє взаємодію, за котрої керівник та практичний психолог сприяють задоволенню професійних інтересів один одного, дотримуються приблизного паритету, об'єднують свої зусилля добровільно, спираючись на усвідомлення значення і необхідності розв'язання спільного завдання. Учена підкреслює, що при цьому між ними виникають взаємні обов'язки та відповідальність [1]. На нашу думку, цей принцип більш доцільно назвати *принципом партнерства*, оскільки така взаємодія може характеризувати і співробітництво і співтворчість. При відмові керівника та практичного психолога дотримуватись принципу партнерства виникають такі негативні для професійних відносин у закладах освіти явища, як суперництво (боротьба за реалізацію своїх професійних інтересів та утвердження своєї позиції) та домінування (підкорення керівником своїм інтересам практичного психолога з використанням слабкості його позиції). Такі явища досить нерідко спостерігаються у закладах освіти різних рівнів, а особливо у вищій школі.

Також учена виділяє *принцип сумісності*, тобто ефекту від взаємодії людей, що означає максимальне суб'єктивне їх взаємне задоволення, що можливе за оптимального поєднання особистісних рис, ціннісного ставлення до себе та інших, критичного ставлення до себе і терпимості до інших, цілковитої взаємодовіри тощо.

При розробці професійних стандартів діяльності директора школи у рамках українсько-нідерландського проекту, групою учених виділено такі базові принципи шкільного менеджменту: принцип оптимальності, принцип конкретного цілепокладання, принцип цілеспрямованості, принцип перспективності і значущості мети, принцип об'єданого розподілу праці, принцип функціональності, принцип комплексності, принцип системного самовдосконалення, принципи взаємодовіри та принципи народної педагогіки [4]. Ми вважаємо, що виділені науковцями принципи цілком можуть бути застосовані й у рамках нашого дослідження. Тому дамо їх загальний абрис.

1. *Принцип оптимальності* слугує умовою забезпечення необхідної та достатньої кількості вимог, що висуваються керівником закладу освіти до практичного психолога.

2. *Принцип конкретного цілепокладання* – взаємодія керівника та практичного психолога закладу освіти при побудові дерева цілей освітньої діяльності навчального закладу та при планування цільових кроків щодо реалізації місії та мети освіти.

3. *Принцип цілеспрямованості* відображає реальні соціально значущі та перспективні цілі професійних відносин, що ведуть до розвитку навчального закладу, а також до особистісного та професійного розвитку керівника та практичного психолога.

4. *Принцип перспективності і значущості мети* вказує на недиз'юнктивність (у термінології А.В. Брушлінського), тобто неперервність, розвитку професійних відносин керівника та практичного психолога закладу освіти як психолого-педагогічної системи, що акумулює в собі генеративно-породжуючий потенціал усієї освітньої системи навчального закладу.

5. *Принцип об'єданого розподілу праці* з опорою на спільну творчість та мислєдіяльність керівника та практичного психолога закладу освіти.

6. *Принцип функціональності*, що передбачає постійне оновлення, уточнення і конкретизацію функцій керівника та практичного психолога закладу освіти відповідно до сучасних умов розвитку суспільства та освітнього простору.

7. *Принцип комплексності* передбачає послідовність у реалізації професійних відносин керівника та практичного психолога закладу освіти з урахуванням етапів (стадій) розвитку цих відносин.

8. *Принцип системного самовдосконалення* передбачає постійну оптимізацію професійних відносин між керівником та практичним психологом закладу освіти на основі партисипаторного підходу (навчання через справу, вибудовування професійних відносин на базі набутого досвіду).

9. *Принципи взаємодовіри*: вияв взаємної поваги один до одного, визнання авторитетності та позитивних якостей один одного, за необхідності уміння дійти компромісу, поступитися один одному.

10. *Принципи народної педагогіки*: гідності («Ніколи не принижуйся для досягнення мети»); самооцінювання («Вивчай самого себе, знай свої сильні і слабкі сторони»); подолання («Не сумуй через поразку»); солідарності («Робімо разом те, що нам необхідно»); пізнання («Вік живи – вік учись»).

А. Конаржевський запропонував систему принципів, що складають ідейну основу теорії та практики управління: принцип поваги та довіри до людини, принцип цілісного погляду на людину, принцип співробітництва, принцип соціальної справедливості, принцип індивідуального підходу, принцип збагачення роботи, принцип мотивування та стимулювання, принцип консенсусу, принцип колегіальності, принцип оновлення [за 3]. Ми вважаємо, що ці принципи можуть доповнювати ті базові принципи, абрис яких нами наведено вище.

Так, принцип поваги та довіри до людини доповнює *принцип сумісності*, оскільки він передбачає гарантію захищеності, заохочення досягнень, прояв ініціативи, творчості. Принцип цілісного погляду на людину доповнює *принцип оптимальності*, оскільки реалізація цього принципу дозволяє сприймати і керівника і психолога як особистість з її потребами, мотивами, цілями, переживаннями, проблемами, що дозволяє проводити зустрічі керівника з практичним психологом не тільки в формально-офіційному оточенні, а й у неформальній обстановці, прагнути, щоб години роботи були плідними, цікавими, багатими на враження. Принцип співробітництва доповнює *принцип партнерства*, оскільки передбачає професійні відносини між керівником та практичним психологом на діалогічній основі, що дуже важливо за умов творчості, розвитку, інноваційного пошуку. Принцип соціальної справедливості доповнює *принцип функціональності*, так як саме він створює півні стартові умови, формує суспільну думку, єдину систему цінностей. Принцип індивідуального підходу доповнює *принцип оптимальності*, оскільки включає спільний аналіз діяльності, успіхів та невдач. Принцип збагачення роботи

доповнює *принцип об'єднаного розподілу праці*, адже він передбачає розробку спільних планів творчої роботи, диспути, підвищення кваліфікації, обговорення новинок. *Принцип мотивування та стимулювання* доповнює *принцип перспективності і значущості мети*, оскільки залучає увагу до ключових напрямків діяльності закладу та спрямований на створення атмосфери взаємного задоволення. *Принцип консенсусу* доповнює *принцип партнерства*, так як створює умови для формування різних думок, поглядів, їх узгодження, розробки тактики поведінки. *Принцип колегіальності* доповнює *принцип взаємодовіри*, оскільки гармонізує цілі діяльності щодо стратегічних та найбільш важливих проблем. *Принцип оновлення* доповнює *принцип системного самовдосконалення*, адже він забезпечує розвиток, зміни, засвоєння нових ідей, формування готовності до оновлення діяльності.

М. П. Переверзев, Н. А. Шайденко, Л. Е. Басовський до вище охарактеризованих принципів додають: *принцип спільного прийняття рішень*, *принцип цільової гармонізації*, *принцип автономізації* [6], котрі також вважаємо доповнювальними до базових.

Так, *принцип спільного прийняття рішень* доповнює *принцип комплексності*, оскільки таке рішення активно буде підтримуватись не тільки керівником, а й практичним психологом закладу освіти. *Принцип цільової гармонізації* доповнює *принцип цілеспрямованості*, так як передбачає цільову цілісність закладу освіти у цілому та професійних відносин між керівником та практичним психологом закладу освіти зокрема. *Принцип автономізації* доповнює *принцип системного самовдосконалення*, оскільки він пов'язаний з усією системою базових принципів

професійних відносин між керівником та практичним психологом закладу освіти.

Висновки з даного дослідження. На підставі здійсненого аналізу літературних джерел базовими принципами професійних відносин між керівниками та практичними психологами закладів освіти нами визначено: *принцип гуманізації*, *принцип партнерства*, *принцип сумісності*, *принцип оптимальності*, *принцип конкретного цілепокладання*, *принцип цілеспрямованості*, *принцип перспективності і значущості мети*, *принцип об'єднаного розподілу праці*, *принцип функціональності*, *принцип комплексності*, *принцип системного самовдосконалення*, *принципи взаємодовіри та принципи народної педагогіки*.

Базові принципи професійних відносин між керівниками та практичними психологами закладів освіти можуть бути доповнені принципами: поваги та довіри до людини, цілісного погляду на людину, співробітництва, соціальної справедливості, індивідуального підходу, збагачення роботи, мотивування та стимулювання, консенсусу, колегіальності, оновлення, спільного прийняття рішень, цільової гармонізації та автономізації.

Ефективна реалізація цілісної системи базових та доповнюючих їх принципів у професійних відносинах між керівниками та практичними психологами закладів освіти забезпечить успішність функціонування кожного з них та навчального закладу у цілому, дозволить спроектувати та побудувати конкурентоспроможний освітній простір європейського рівня, де кожна особистість може задовольнити власні освітні нужди (за С.Д. Максименком) та освітні потреби, інтереси і запити, відчуваючи себе при цьому комфортно, як партнер по освітній взаємодії та суб'єкт власного розвитку.

Список літератури:

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. / Наталія Павлівна Волкова. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256 с. – (Серія «Альма-матер»). – С. 62-64.
2. Карамушка Л. М. Психологія управління: навч. посіб. / Л. М. Карамушка. – К.: Міленіум, 2003. – 344 с. – С. 30-34.
3. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника / О. І. Мармаза. – Х.: Видав. Група «Основа», 2007. – 448 с. – (Серія «Адміністратору школи»).
4. Освітній менеджмент: навчальний посібник / За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К.: Шкільний світ, 2003. – 400 с. – С. 142-145.
5. Павлютенков Є. М. Основи управління школою / Є. М. Павлютенков, В. В. Крижко. – Х.: Вид. група «Основа», 2006. – 176 с. – (Б-ка журн. «Управління школою»; Вип. 1 (37)). – С. 118-119.
6. Переверзев М. П. Менеджмент: учебник / Переверзев М. П., Шайденко Н. А., Басовский Л. Е. / Под общ. ред. М. П. Переверзева. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 288 с. – (Серія «Высшее образование»).

Тегливець Л.В.

Институт психологии имени Г.С. Костюка
Национальной академии педагогических наук Украины

ПРИНЦИПЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РУКОВОДИТЕЛЯМИ И ПРАКТИЧЕСКИМИ ПСИХОЛОГАМИ УЧРЕЖДЕНИЙ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассматривается проблематика профессиональных отношений между руководителями и практическими психологами учреждений образования. Приведена система принципов этих отношений, построенных с целью развития учебного заведения. Раскрыты основные принципы взаимодействия руководителей и практических психологов в учреждениях образования. Изложены требования к реализации этих принципов. Обозначенные принципы могут служить основанием построения модели профессиональных отношений между руководителями и практическими психологами учреждений образования.

Ключевые слова: принцип, сотрудничество, мотивирование, консенсус, коллегиальность, целевая гармонизация, автономизация.

Teglivets L.V.

Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

THE PRINCIPLES OF PROFESSIONAL RELATIONSHIPS BETWEEN THE HEADS AND THE PRACTICAL PSYCHOLOGISTS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Summary

The article discusses the problems of the professional relationships between the heads and the practical psychologists of educational institutions. Demonstrated the system of principles this relationships, which lined up for the development of educational institutions. It shows the main principles of interaction between the heads and the practical psychologists of educational institutions. Are the requirements for the implementation of these principles. These principles can be the basis of a model professional relationships between the heads and the practical psychologists of educational institutions.

Keywords: principle, cooperation, motivation, consensus, collegiality, target harmony, autonomy.